

היכלי תורה

רשת
שיעורי
תורה

פרנס החודש
להחזקת שיעורי התורה
הרב אברהם ב. לוי הי"ד
לזכר נשמת אביו
הרב נחום זצ"ל
נלב"ע כ' תשרי תשכ"ג

ערש"ק פרשת וישב כ"ד כסלו תשס"ז ☪ דף היומי בבלי: ראש השנה דף י' ירושלמי: שבת מ"ג

נושאי ה'דף' בעלון:

זמן בר מצוה אם צריך מעט לעת
(ר"ה י') ☪ ☪
ההשתמשות בתאריך לועזי
(ר"ה י"א) ☪ ☪
תרומת פירות האילן
ברכת 'ברך עלינו' בסוף השנה
(ר"ה י"ב) ☪ ☪
קדושת עבר הירדן
(ר"ה י"ג) ☪ ☪
ברכת שהחיינו על אכילת אתרוג
(ר"ה י"ד) ☪ ☪
מנהג במקום הלכה
(ר"ה ט"ו) ☪ ☪
בריחה ממקום סכנה
(ר"ה ט"ז) ☪ ☪

והשבוע בש"ס: היכלי הלכה

סחינת גאולה לתפילה ביו"ט

מתוך "פניני ההלכה - מתיבתא"

ניתן להשיג

גמרות ר"ה לשיעורים
כולל המדור

"מרחבי רקיע"

עם למעלה מ-100 תמונות
צבע תלת מימדיות

במחיר 30 ₪ לגמרא

1800-22-55-66

קיום עם ישראל - למעלה מן הטבע

כתב הטור (בסוף סימן תר"ע) בשם המהר"ם מרוטנברג שריבוי הסעודות בחנוכה הן סעודות הרשות שלא קבעום אלא להלל ולהודות ולא למשתה ושמחה.

ועל זה נסובו דברי הב"ח הידועים שהקשה למה אכן לא קבעום למשתה ושמחה כמו בפורים? ותירץ בזה הלשון: נראה דבפורים עיקר הגזירה הייתה לפי שנהנו מסעודתו של אותו הרשע ועל כן נגזר עליהם להרוג ולאבד את הגופים שנהנו מאכילה ושתייה של איסור ושמחה ומשתה של איסור וכשעשו תשובה עינו נפשותם וכמו שאמרה אסתר לך כנוס את כל היהודים ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים, ולפיכך קבעום למשתה ויו"ט לזכור עיקר הנס. אבל בחנוכה עיקר הגזירה הייתה על שנתרשלו בעבודה ועל כן הייתה הגזירה לבטל מהם העבודה, וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה הושיעם ה' על ידי כוהנים עובדי העבודה בבית ה', על כן נעשה הנס גם כן בנרות תחת אשר הערו נפשם למות על קיום העבודה, ולפיכך לא קבעום אלא להלל ולהודות שהיא העבודה שבלב. עד כאן דברי הב"ח.

ולכאורה יש להקשות, הלא בזמן של נס חנוכה היו שני פלגים בישראל, המתיוונים, והיהודים שהיו נאמנים לה' ולתורתו מתחלה ועד סוף. ולמי בדיוק התכוון הב"ח בכתבו שלאחר שנתרשלו מסרו את נפשם על העבודה - הלא המתיוונים שפרקו מעליהם עול תורה לא חזרו בתשובה, ואדרבה המשיכו להלחם בחשמונאים גם לאחר נס חנוכה. והיהודים הנאמנים, הרי לא מצאנו שהם התרשלו כלל וכלל. נמצא שאלה שהתרשלו לא חזרו בתשובה, ואלה שמסרו את נפשם לבסוף לא התרשלו בהתחלה.

דומה שהתשובה לכך טמונה בדברי המצודת דוד בפירושו על ספר משלי, והיא מהווה יסוד גדול להבנת תפקידנו בימנו אנו. במשלי (יד כ"ח) נאמר "ברב עם הדרת מלך ובאפס לאם מחתת רזון", ופירש בעל המצודת דוד "הדרת מלך נראה בעבור רוב העם אשר אתו, ובאפס, כשאין עמו עם רב, אזי נראה הדרתו במה שהרוזנים יחתו ויפחדו מפניו. והוא למשל, לומר הדרת המקום הוא כשרבים עושים את המצווה, ואם מועטים המה, אם יעשוהו ביתר שאת ובכוונה רצויה הם המהדרים את המקום."

במילים אחרות, כבוד שמים, שאמור להתרבות על ידי כלל ישראל כאן בעולם הזה, אשר הוא כל תפקידנו עלי אדמות, יכול לבא באחד משני האופנים - או בכמות או באיכות. וכשעם ישראל כולו עובד את ה' ונאמן לתורתו, הרי רוב העם מהווה הדרת מלך. אך כשרחמנא לצלן אין רוב עם, אז כבוד המלך צריך לבוא על ידי שהמיעוט עובדים אותו ביתר שאת. האיכות משלימה את הכמות החסרה.

כלל ישראל נדון כדור שלם, וכשחלק גדול מהעם פרקו מעליהם עול תורה ומצוות, הייתה זו תביעה על כלל ישראל כולו, ונדרש מהמיעוט הנאמן להשלים באיכות את מה שחסר בכמות. על כן נדרש מהנאמנים לה' מסירות נפש בעבודה הרבה מעבר לרגיל.

עלינו לראות בדברים אלו זירוז גדול לעבודה מאומצת בדורנו, כאשר לדאבוננו רוב היהודים רחוקים מהש"ת ומתורתו. אנחנו, המיעוט שעדיין דבקים בה' א-לקינו למרות כל הרוחות הזרות שנשבו ונושבות על עמינו, נדרשים להגביר חיילים ולהתאמץ בעבודה ביתר שאת ויתר עוז, כדי להעמיד על נכון את הדרת המלך ברוך הוא, ועלינו יאמר "יתפאר בי כי חפץ בי והוא יהיה לי לעטרת צבי".

שבת שלום - הרב בנימין יעקובסון - מערכת 'היכלי תורה'

החומר בעלון מתוך
מתיבתא

הגמרא של לומדי הדף היומי
לפרטים ועשיית מנויים

1800-22-55-66

העלון יו"ל ע"י המרכז העולמי להפצת הדף היומי
"זכרון משה" טל: 02-5377604

העלון מופץ בלמעלה מ-10,000 תיבות דוא"ל ע"י רשת "היכלי תורה"
טל: 02-5377604 פקס: 03-5422711 דוא"ל: Tora10@bezeqint.net
להצטרפות לקבלת העלון נא לשלוח אמייל לכתובת הנ"ל.
הערות והארות יתקבלו בברכה!

This bulletin is available in English too! To subscribe e-mail us at tora10@bezeqint.net

יום שישי כ"ד כסלו

ר"ה י

זמן בר מצוה אם צריך מעת לעת

כתבו התוספות (ד"ה בן) שלענין גדלות צריך י"ג שנים שלימות מעת לעת. ופירשו בדבריהם הדברי חמודות על הרא"ש (גדה פ"ה אות ה) והמשנה למלך (אישות פ"ב הכ"א) שלשיטתם אין אדם נעשה גדול אלא ב"ג שנים מעת לעת, דהיינו שאם נולד באמצע היום אינו נעשה גדול עד אותה שעה. וכן מבואר בשאלות (סוף פרשת בחוקותי), וכתב בהעמק שאלה הוכחות לשיטה זו, ושם היו הפוסקים רואים דברי השאלות היו מחמירים כמותו שגאון קדמון הוא קרוב לזמן האמוראים, וכל הפוסקים חששו לדבריו שדבריו דברי קבלה. והמהרש"ם (ח"ג סי' קכא) כתב שספיקא דדינא הוא אם צריך מעת לעת אם לאו. ויש שנהגו מחמת כן כשנולד להם ילד שהיו כותבים בראש איזו מסכת בש"ס 'נולד לי בן ביום פלוני בשעה פלונית' (מועדים וזמנים ח"ד סי' רפח). ולשיטה זו ראוי לחוש בילד שנולד באמצע היום שביום הבר מצוה יניח תפילין בצהריים כיון שאולי לא נעשה בר מצוה עד אז (מועדים וזמנים שם, אך ראה אור לארבעה עשר עמ' רפד שכתב מכמה טעמים שאין צריך לחוש לזה).

אבל הש"ך (חומ"מ סי' לה סק"א) חלק עליהם, ופירש בדברי התוספות שכונתם רק מעת לעת דהיינו שצריך י"ג שנים שלימות ולא די מקצת יום האחרון, אבל אין צריך להשלים את השעות שעד הלילה. וכן פסק המג"א (סי' נג סק"ג) והובאו דבריו במשנה ברורה (שם סק"ג).

ובשו"ת הב"ח (סי' קמה) נשאל על דבר הנער שנולד בראש חודש טבת ואירע בר המצוה שלו ב"ח טבת שהוא יום הראשון דיום ר"ח טבת, אם מותר להתפלל ערבית בליל שבת. והאריך הב"ח להוכיח בתשובתו שאין צריך י"ג שנים מעת לעת, וכתב שמצא ראייה לדבריו בדרשות מהרי"ל בהלכות תפילה שכתב שנער שנעשה בן י"ג שנה בשבת אסור לו להיות ש"ץ בליל אותו שבת, שאעפ"י שאנחנו מוסיפים מחול על הקודש בערב שבת היינו משום המעלה של קדושת היום, אבל לא שייך להוסיף על ימי הנער, ומאחר שמתפללים בלילה בערב שבת מבעוד יום לא יהיה נער זה ש"ץ. ומבואר בדברי המהרי"ל שדוקא כשהתפילה היא מבעוד יום אין נער זה יכול להיות ש"ץ, אבל כשמתפללים בלילה, שבזמן הב"ח היו רגילים בזה 'לפעמים בשעת חופה', יכול הוא להתפלל ולהיות ש"ץ כיון שמקצת יום א' ככולו ואין צריך י"ג שנים מעת לעת. נראה מה שהאריך לפי זה בבירור הלכה (או"ח ח"א סי' נה) לענין מי שנולד בראש חודש כסלו בשנה שהיה רק יום אחד ראש חודש, ובשנה שנעשה בר מצוה היו ב' ימים ראש חודש, שנעשה בר מצוה בא' דראש חודש, שכשם שמקדימים לתחילת יום שנשלם בו י"ג שנים כן מקדימים גם בזה, עיי"ש].

ואף שדעת רוב גדולי הפוסקים היא שאין מקום להחמיר ולדון דין בר מצוה מעת לעת, מכל מקום מובא (מועדים וזמנים שם) על אחד מגדולי האחרונים [ו"א שהוא הגרי"ז מבריסק, ראה דורון דרשה (אות א הערה ז)], ששעת לידת בנו היתה לפנות בוקר בשעה שלוש, ועמוד השחר היה בשעה שלוש וחצי, ואביו שמר ליל שמורים וניער כל הלילה כדי שיעיר אותו בליל הבר מצוה באותה שעה כדי שיחזור ויקרא קריאת שמע של ערבית, כיון שלחומרא יש לנקוט שלא עלתה לו קריאת שמע שקרא בתחילת הלילה מאחר והיה אז קטן ולא הגדיל אלא כששלמו לו י"ג שנים מעת לעת.

יום שב"ק כ"ה כסלו

ר"ה י"א

ההשתמשות בתאריך לועזי

בגמרא נתנו טעם לשם ירח האיתנים ולשם חודש זיו. והנה הריטב"א (לעיל ג. ד"ה חדא) הביא דברי המכילתא (יתרו פ"ז) על הפסוק זכור את יום השבת, ומפרשו ר' יצחק (בילקוט הגירסא ר' יוחנן) שלא תהא מונה כדרך שאחרים מונין אלא תהא מונה לשם שבת, דהיינו לקרוא להימים ראשון ושני בשבת ולא בשמות, וכן הביאו הרמב"ן עה"ת (שמות כ ח). נמצא שלדברי הרמב"ן יש מצוה לזכור את השבת באמצע השבוע, וכתב הכף החיים (סי' קלב ס"ק כו) עפ"י שער הכוונות (דרושי סדר שבת - דרוש א ענין ויהי נועם) שמטעם זה נהגו לומר לומר כל יום לפני השיר של יום 'היום יום ראשון בשבת' וכדומה בכדי לקיים מצות זכירת שבת לשיטת הרמב"ן. וכן כתב החתם סופר על התורה (פרשת בא) שיש לזוהר לכתוב במכתבים יום ראשון בשבת וחודש הראשון. והרמב"ן בדרשה לראש השנה (ד"ה ותשובה) מוסיף לבאר באריכות ואחריו הריטב"א (שם) שגם לענין החדשים מה שאמרה תורה שחודש ניסן הוא החודש הראשון היינו כדי שזכור יציאת מצרים ולא משום שבו נברא העולם, ולכן נאמר ראשון הוא 'לכם' שרק לישראל הוא ראשון למנין חדשים. ומטעם זה לא נתנה תורה שם לימים וחדשי השנה כדי שנקרא להם ראשון שני וזכור עי"ז שבת ויציאת מצרים. ומה שהנביאים כן כתבו אח"כ שמות לחדשים, מבאר הרמב"ן דהיינו משום שהיה צווי לזכור גאולת בבל, וזכר לזה קראו לחדשים בשמות הבבליים אבל תמיד הזכירו גם מנין החודש לניסן כמו 'בחודש הראשון הוא חודש ניסן', עיי"ש.

והקשה הרמב"ן (שם) שהרי מצינו שיש שמות בפסוקים גם לפני גלות בבל כמו 'ירח האיתנים' שנכתב על שלמה, וכן נאמר שם 'חודש זיו'. ותיירץ הרמב"ן שאין שמות אלו שמות עצם שקראו לחדשים אלו, אלא שקראו להם כן על שם מה שקרה בהם שנולדו בו זיתוני עולם ושיש בו זיו לאילנות וכדומה וכמבואר בסוגייתנו. ועיין בחידושי הכותב שבענין יעקב מגילה (ד"ה: מרפי הספר), שמוכיח בדעת הרמב"ן שגם כשכותבים שמות החדשים ניסן אייר וכדומה, מכל מקום חייבים לכתוב את המנין מניסן. וכן לענין מנין השנים למספר הנוצרים יצא נגד זה החתם סופר בחריפות, וז"ל בדרשות חתם סופר (ח"ב אב תק"ע ד"ה במדרש), נראה במנין שאנו מונין לבריאת עולם וזכרים אנחנו כי העולם מחודש וגו', ולא כאותם חדשים מקרב המונים שכותבים בריש מגילתא מנין לידת משיח הנוצרים, וכותב וחותר עצמו שאין לו חלק באלקי ישראל, אוי להם כי גמלו לנפשם רעה בתורת ה' מאסו וחכמת מה להם. עכ"ל.

וכן תלמידו בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' קעא) סובר שהכותב או אומר מנין השנים של הנוצרים עובר באיסור דאורייתא של 'ושם אלהים אחרים לא תזכירו' ופסק כמותו בשו"ת יין הטוב (או"ח סי' ח) ואסר לכתוב על מצבות במנין שלהם. והביא עוד דברי היפה ללב (ח"ה יו"ד סי' קעא אות ג) שכותב שיש בזה איסור של 'ובחקתיהם לא תלכו'.

אמנם בספר כל בו על אבלות (ח"א עמ' 380) הביא מכמה קדמונים שהשתמשו בתאריך הלועזי למנין השנים, אך בכל המקומות שהביא דייקו להוסיף 'למספרם' או 'למנינם', וכן הביא שיש אומרים שמנין השנים שלהם אינו כלל ללידת אותו האיש והשתמשו בו עוד טרם לידתו, וכמובן שהיתר זה הוא רק לגבי מנין השנים. ועיין שו"ת ברכת חיים (ח"א סי' ח) שהשתמש בתאריך שלהם בשביל צרכי מסחר, יש לומר שאין בזה איסור.

תרומת פירות האילן

בגמרא ביארו כפילות הזכרת דיני ראש השנה למעשרות במשנה, שנזכרו הן בפירוש 'מעשרות' והן ב'ירקות' שהוא מעשר ירק, שהתנא שנה דרבנן ושנה דאורייתא. ודייקו מכאן התוספות (ד"ה תנא) שמשמע מזה שרק תרומת ירקות היא דרבנן אבל שאר פירות חייבים במעשר מדאורייתא. אבל מסקנת התוספות שאין תרומת פירות האילן דאורייתא חוץ מדגן ותירוש לבד שהם דאורייתא.

אבל דעת הרמב"ם שחוב הפרשת תרומה ומעשר מפירות האילן הוא דאורייתא, וכמבואר בדבריו בהלכות תרומות (פ"ב ה"א) ובהלכות מעשר (פ"א ה"ט) ובהלכות מעשר שני (פ"א ה"ג). והראב"ד בשנים מהמקומות הנ"ל (מעשר ומעשר שני) חולק עליו וסובר כדעת התוספות כאן שאין חוב הפרשת תרומות ומעשרות פירות האילן מדאורייתא. ומכל מקום גם לדעת הרמב"ם יש אומרים שצ"ל ותבלינים וכרשנים אין בהם חוב תרומה אלא מדרבנן (ראה דרך אמונה תרומות פ"ב סק"א).

וכן דעת הרבה ראשונים כדעת התוספות וכן כתב הרמב"ן עה"ת (דברים יד כב) ורמז לדברי הרמב"ם וכתב ותהיה בזה נוהג, שכבר טעו בו מגדולי המחברים. וכן דעת רש"י בכמה מקומות (ברכות לו. ד"ה גבי, נדה ג. ד"ה לא). וראה דרך אמונה (שם) בשיטות שונות של הראשונים בזה. ולהלכה הכריע בחזון איש (שביעית סי' ז ס"ק כה) כדעת רוב הפוסקים שכל התרומות והמעשרות חוץ מדגן תירוש ויצהר אינם אלא מדרבנן, וגם אם הפריש לא חלה ההפרשה מן התורה. ואפילו אורז פטור מן התורה אף שלענין חלה נגרר הוא להתחייב בחלה מן התורה כדגן, שלענין תרומות ומעשרות אינו נגרר (חזו"א זרעים לקוטים סי' א סק"א). ושמן שחייב מן התורה הוא דווקא בשמן זית, אבל שמן שומשומין ואגוזים ושאר שמנים לכל הדעות אינם חייבים בתרומות ומעשרות אלא מדרבנן, אף לדעת הרמב"ם (ראה שיטה מקובצת זבחים עו. אות ד, ודרך אמונה תרומות פ"ב בציון ההלכה ס"ק יט).

ברכת 'ברך עלינו' בסוף השנה

בגמרא מבואר שהנודר הנאה מחבירו ואמר שנה זו אפילו אמר בכ"ט אלול כיון שהגיע אחד בתשרי עלתה לו שנה. והנה בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' נו) נשאל למאן דאמר ל' יום בשנה חשיב שנה ולא פחות, איך אנו אומרים בשמנה עשרה בסוף השנה ברך עלינו את השנה הזאת והרי אין פחות מל' יום אינו שנה. והשיב לו שנעלמה ממנו סוגית הגמרא כאן שמבואר שאם אמר לשנה זו אפילו אם אמר בכ"ט אלול כיון שהגיע אחד בתשרי עלתה לו שנה, ומשום שבנדירים הולכים אחר לשון בני אדם, ואם כן הוא הדין לענין תפילה שנתקנה בלשון בני אדם, והשנה הזאת בלשון בני אדם נקרא יום אחד בשנה שנה.

ועוד כתב ליישב גם לפי סברת הגמרא בסוגייתנו בקשייתא, שיום אחד בשנה אינו חשוב שנה גם בלשון בני אדם, שמכל מקום בנדירים סברת הגמרא היא שיום אחד בשנה חשוב שנה כיון שעיקר מגמתו של הנודר בנדירים היא לצער את נפשו, וכיון שגם ביום אחד הוא מצטער יש לנקוט שכוונתו ליום אחד שגם הוא בכלל משמעות שנה. ואם כן אף לענין ברכת השנה יש לומר כן שכיון שלברך את נפשו הרי הוא מתכוין וגם יום אחד בכלל ברכה, לכן שייך לשון שנה גם על יום אחד.

ועוד כתב לפרש שיתכן שהכוונה בברכת השנה הזאת אינה

קדושת עבר הירדן

בגמרא דנו על העומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הביאוהו, מאחר וצריך העומר לבא מתבואה שכשהיתה ראויה לקצירה היתה ביד ישראל, שנאמר (ויקרא כג י) קצירכם ולא שיהיה ראוי לקצירה ביד נכרים. והקשה הר"ן (ד"ה מהיכן) מדוע לא תירצה הגמרא שהביאו את העומר מעבר הירדן מחלקם של בני גד ובני ראובן, ושם שפיר שייך שיהיה 'קצירכם'. ותיירץ שאין מסתבר לגמרא לומר שהעומר הראשון שהקריבו היה שלא כעיקר דינו להביאו מיהודה, כמבואר בגמרא סנהדרין (יא:). ומבואר מדברי הר"ן שסובר שאף שאין מביאין העומר מחוצה לארץ כמבואר במשנה (מנחות פג:) מכל מקום מעבר הירדן אפשר להביא, והיינו בדיעבד כשאי אפשר להביא מיהודה, וכמבואר במשנה (מנחות סד:) לא ביכר הקרוב לירושלים מביאין אותו מכל מקום. וכן כתב רש"י בסנהדרין (שם ד"ה על שתיים) ובמנחות (שם ד"ה כל הארצות) שמביאים עומר מעבר הירדן.

ובשו"ת ישועות מלכו (יו"ד סי' סז) הקשה אף הוא כקושיית הר"ן, וכתב ליישב שלא נתקדש עבר הירדן עד אחר כיבוש ארץ ישראל, ולכן לא יכלו להביא עומר משם.

אבל הר"ן בנדרים (כב. ד"ה ההוא) סתר דברי עצמו, וכתב להדיא שעבר הירדן לא נתקדש לענין הבאת העומר משם. ומכל מקום משמע מדבריו שרק לענין עומר לא נתקדש עבר הירדן, אבל לענין שאר מצוות התלויות בארץ דינו כארץ ישראל, וכן פירש בדבריו החזו"א (זרעים סי' י אות א).

ובענין זה האם עבר הירדן יש לו דין ארץ ישראל, ראה פרשת דרכים למשנה למלך (דרוש ח), ונפקא מינא בזה גם למעשה לענין איסור חדש בעבר הירדן, וקיום מצוות ישוב ארץ ישראל בדירה שם לסוברים שמצוה זו נוהגת בזמנינו, וקיום כל המצוות התלויות בארץ. וראה ברכי יוסף (או"ח סי' תפט סק"ג) שנקט שנידון זה אם עבר הירדן הוא בכלל ארץ ישראל הוא נידון כללי בכל המצוות והדינים הנוהגים בארץ, והאריך בזה הרבה והביא שנחלקו בדבר גדולי הפוסקים שורש מחלוקתם כבר בדברי התנאים, והאריך בבירור דעת הרמב"ם ודעת רש"י, עיי"ש.

ובספר דרך אמונה (סוף ח"ד מכתב יט) הובא מכתב מהחזון איש שכתב שאיסור חדש נוהג בעבר הירדן לכל הדעות וכן נוהג בו דין ערלה ויובל ושביעית ונגעי בתים, ולא מיעטו אלא לענין ביכורים כיון שנאמר בו כי תבואו אל הארץ, ויש סברא לומר שכוונת הכתוב היא דווקא לארץ ישראל ולא לעבר הירדן אף שגם עבר הירדן הוא בכלל ארץ ישראל, כיון שארץ ישראל הוא מובחר יותר מעבר הירדן ויש מעלה בהבאת הבכורים מן המובחר.

המשך (ר"ה דף י"ג)

לשנה הנוכחית המסתיימת אלא לשנה הסמוכה הממשמשת ובאה, וכמו שמצאנו בכמה מקומות שלשון זאת הוא על הסמוך לבא אחר כך, כמו בזאת יבא אהרן אל הקודש (ויקרא טז ג) שהכוונה בתיבת זאת היא לסדר הקרבנות הנמנה אחר כך, וכן זאת הברכה אשר ברך משהשהכוונה בתיבת זאת היא על הברכות הבאות אחר כך, וכן עוד רבים. ואם כן ממנה נפטר, לדעת הסובר שיום אחד בשנה חשוב שנה הרי תיבות השנה זאת מוסבות על יום אחרון זה שאף הוא חשוב שנה ויכולים לברכו באמירת השנה הזאת, ולדעת הסובר שרק ל' יום בשנה חשוב שנה ויום זה כבר אינו נחשב לשנה, הרי תיבות השנה הזאת מוסבות על השנה הסמוכה, הממשמשת ובאה.

יום שלישי כ"ח כסלו

ר"ה י"ד

ברכת שהחיינו על אכילת אתרוג

בגמרא מבואר דין האתרוג לגבי מעשרות, ואחת האוקימתות בגמרא למעשה שהיה ברבן גמליאל שנהג שני עישורים באתרוג שנלקט קודם א' בשבט היא, שהאתרוג חנט לפני ט"ו בשבט של השנה הקודמת ונשאר באילן מהשנה הקודמת ונמצא שחנט בשניה ונלקט בשלישית. ופירש רש"י (ד"ה דאידך) שהאתרוג דר באילנו ב' או ג' שנים, ולכן אפשר שיהיה כדבר הזה שיחנט האתרוג לפני שבט בשנה אחת וילקטוהו בשבט של שנה האחרת.

ועל פי זה דנו האחרונים לענין ברכת שהחיינו על אכילת אתרוג, שהנהגה בשו"ע (או"ח סי' רכה ט"ו) מבואר שפרי שאינו מתחדש משנה לשנה, אפילו אם יש ימים רבים שלא אכל ממנו, אינו מברך עליו שהחיינו. וכתב במשנה"ב (סי' טז) שהכוונה לפרי שאפילו בימות החורף אינו משתנה ממראיתו כגון אתרוג וכיוצא בזה הדר באילנו משנה לשנה, שכיון שעומד בירקותו כל השנה אין הנאה נרגשת בחידושו ולכן אין מברכים עליו שהחיינו. וכן הביא בבאר היטב (שם סי' יא) בשם שו"ת שער אפרים (סי' לה) שעל אתרוג אין לברך שהחיינו כיון שהוא דר באילנו משנה לשנה. וכן כתב בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' רלג, ח"ב סי' רנז). אך היעב"ץ במור וקציעה (שם ד"ה אמנם) כתב שבמדינות אירופה שמביאים את האתרוגים מארץ רחוקה, פשוט שראוי לברך עליהם שהחיינו מיד בראיתם, שהרי ודאי עבר זמן רב שלא ראה אותם חדשים, שהישינים אין מראיתם עליהם שכבר צמקו ויבשו להם ולא נשאר בהם לא תואר ולא הדר, ולכן אף שנמצאו עדיין פירות ישנים מברך על החדשים הטובים למראה ולמאכל ביתר שאת.

והמהרש"ק בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' צב) העלה להלכה שלא לברך שהחיינו באכילת מרקחת אתרוגים מטעם אחר, שודאי מי שכבר בירך שהחיינו בשעת נטילת ארבעת המינים בסוכות אין לו לברך שוב שהחיינו על מרקחת האתרוגים ואם מברך ברכתו היא ברכה לבטלה, כיון שמעיקר דין הש"ס ברכת שהחיינו צריכים לברך בשעת ראיית הפרי החדש ולא בשעת האכילה (ראה עירובין מ:; שו"ע או"ח סי' רכה ט"ג, סדר ברכת הנהנין לשו"ע הרב פ"א סי' כ"ב), אלא שעתה נהגו להמתין ולא לברך עד שעת האכילה, כדי שלא לחלק בין מי שאינו נהנה בשעת הראיה שאינו יכול לברך אז לבין מי שנהנה בשעת הראיה ויכול לברך אז (סדר ברכת הנהנין שם על פי המג"א). ואם כן נמצא שמי שכבר בירך בשעת הראיה כשנטל את הלולב כבר יצא ידי חובתו ושוב אינו יכול לברך בשעת האכילה. וכבר קדמו בסברא זו בלקט יושר לתלמיד התרומת הדשן (עמ' 149), וכן כתב בשו"ת מהר"י אשכנזי (או"ח סי' ט).

אך בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' כג) כתב שברכת שהחיינו שמברכים בשעת נטילת לולב אינה על ראיית האתרוג אלא על קיום המצוה, שזכה והחיהו ה' לעשות המצוה ואינה על הפרי כלל, ואף שיש מקום לומר ששמח גם על כך שיש לו פרי שיכול לקיים בו את המצוה, מכל מקום כיון שלא נהגו עתה לברך על הראיה הרי מסתמא אין כוונתו שברכת שהחיינו תהיה גם על שמחת ראיית הפרי, והרי הוא כמכוין שלא לצאת בברכת שהחיינו אלא חיוב הברכה על המצוה ולא על ראיית הפרי, ולכן אינו יוצא ידי חובתו בזה ושפיר יכול לברך אחר כך בשעת אכילה. ועד"ז כתב בהגהות לפסקי תשובה (ח"א סי' צט).

ועוד צידד בכתב סופר לפטור אתרוג מברכת שהחיינו מטעם אחר, כיון שאין שמחה בליבו של אדם בראיית אתרוג או באכילתו כיון שאינו נהנה מהפרי אלא רק אחרי שנעשה בו תיקון גדול בתערובת מינים שונים. אך בשדי חמד (מערכת ברכות אס"ד סי' ב ס"ב) חלק עליו וכתב שודאי אין לדון דין האתרוגים כדון בוסר מטעם זה, ואין לפטרם מברכת שהחיינו.

יום רביעי כ"ט כסלו

ר"ה ט"ו

מנהג במקום הלכה

כתב הריב"ש בתשובה (סי' מד וקכב), בדבר מה שיש אנשים לומדי תורה שלא לשמה שהתיצבו לאסור את המותר, ואמרו שכן פשט המנהג, ולהתיר את האסור ביד רמה, כי כן כתוב בתורה על פי התורה וכו' ואפילו מזידים. וכתב בתשובתו שאם נהגו העם להקל באיזה איסור אף אם הוא רק איסור דרבנן יש לבטל את המנהג. והביא ראיה לדבריו מהמבואר בסוגייתנו שאמרו כי נהגו במקום איסורא מי שבקינן להו. וכן כתב בשו"ת הרשב"ש (סי' תקסב). והפרי חדש (סי' תצו) הביא מספר משא מלך שכתב לחלק בדבר בין מנהג של עקירת מצוה מן התורה שמבטלים אותו, למנהג באיסור דרבנן שאותו אין מבטלים. וכתב הפרי חדש שזה אינו, שהרי מעשר חרובין אינו אלא מדרבנן ואף על פי כן הקשו בסוגייתנו שאם נהגו בו איסור אין מניחים אותם, הרי שגם באיסור דרבנן אין הולכים אחר המנהג, וכתב שכן מוכח גם בדברי הריב"ש הנ"ל.

אך בבתי כהונה (חלק בית דין סי' יח) תמה על הריב"ש והפרי חדש, שהרי בסוגייתנו מבואר שאמר רבי יוחנן שנהגו העם בחרובין כר' נחמיה שאילן העושה בריכה אחת כגון דקלים חיתים וחרובין אף על פי שחנטו פירותיהן קודם חמשה עשר בשבט מתעשרים לשנה הבאה. והקשה לו ריש לקיש ממה ששנינו שבנות שוח שביעית שלהן שניה מפני שעושות לג' שנים, ושחק רבי יוחנן ולא השיב. וביארו בגמרא שהקושיה היא איך מניחים דברי רבנן ועושים כר' נחמיה. והקשו בגמרא מדוע לא השיב ר' יוחנן שכיון שהמנהג הוא כן אין שייך להקשות עליו ממה שאסור לעשות כן, ותרצצו שאין זו תשובה כיון שאין מניחים את המנהג במקום איסור. והקשו בגמרא שיכול רבי יוחנן להשיב שהוא דיבר במעשר חרובין דרבנן ואין להקשות עליו משביעית דאורייתא. ואם כן לכאורה לפי המסקנא יש לחלק בין איסור דרבנן לאיסור דאורייתא, ומניחים את המנהג במקום איסור דרבנן. וכן כתב להדיא הראב"ד בהשגות (מעשר שני פ"א ה"ג) שכוונת הגמרא היא שכיון שמעשר חרובים אינו אלא מדרבנן, אם נהגו שלא כדין לא מיחו בידם.

אולם בשו"ת דברי יוסף (אירגאס סי' כז) כתב לפרש דברי הגמרא בסוגייתנו באופן אחר, שלא מיחה רבי יוחנן במנהג כיון שסבר שסברא נכונה היא ללכת בחרובים אחר לקיטה הואיל ומעשר שלהם מדרבנן, ואין כוונת הגמרא לומר שבדברים שאיסורם מדרבנן אין מוחים ביד הנהגה שלא כדיו, באופן שראית הריב"ש והפרי"ח מדברי הגמרא בתחילת סוגייתנו היא ראיה ברורה ואין חולק עליה.

אך כתבו האחרונים שגם לדעת הסוברים שבמקום שאין האיסור אלא מדרבנן אין מבטלים מנהג היתר, היינו דווקא במקום שיש מחלוקת בדבר, והמנהג הוא כסברת יחיד במקום רבים, וכדוגמת סוגייתנו שנהגו כר' נחמיה נגד דעת רבנן. אבל בדבר המוסכם לכל הדעות בודאי מבטלים המנהג (ערך השלחן או"ח סי' תרנא סק"ב, קונטרס ספר הזכרון שבסוף עה"ש ח"מ מ"ח מע' מ אות ח, שו"ת זרע יעקב סי' ה). וראה עוד בשדי חמד (מערכת מ כלל לח) שהאריך בזה. ובסמיכה לחיים (יו"ד סי' ד) הוסיף וכתב בעל החקרי לב, שאין המנהג מועיל אלא כשנתיסד ונתפשט מוזמן הרבנים הקדמונים שהיה בידם כח להכריע במחלוקת הפוסקים, אבל בדורותינו שנתמעטו הלככות ואין בנו כח להכריע נגד דעת רוב הפוסקים, אין המנהג שנהגו להקל מועיל כלל, ונחשב כמנהג בטעות שיש לבטלו.

יום המישי ל' כסלו

ר"ה ט"ז

כפתור ופרה

אמרות קודש מגדולי ישראל
לפי סדר הדף היומי

בתשרי נברא העולם וכו' רבי יהושע אומר בניסן

(ר"ה י"א)

ידוע ששני חדשים הם בשנה שהם עומדים זה לקביל זה, והוא מחלוקת רבי יהושע ורבי אליעזר (ר"ה י"א). בניסן נברא העולם בתשרי נברא העולם, דאיתא בזוהר פרשת בלק (זוהר ח"ג קצ"ה): שבחדש ניסן זמן בדיקתו החמץ בגוף, ובתשרי בדיקת החמץ הנפש לבער היצר הרע והעבירות שעשה כל השנה, והאריך בזוהר (שם) כמו שדין חמץ מן הגוף, שאין מבערין את החמץ לא בחורין עילאין ולא בתתאין במקום שאין בן אדם שולט בהן (כדאיתא בפסחים ח.), כן גם כן עבירות שאין אדם זוכר מה שעשה בימי נעורו, אינו נענש עליהם.

(מג"ה עמוקת, ואתחן אופן קול)

רבי אליעזר ורבי יהושע פליגי, ר' אליעזר סבר בתשרי נברא העולם, ור' יהושע סבר בניסן נברא העולם (ר"ה י'). כבר אמרו רבותינו ז"ל על כל מחלוקת חכמי ישראל אלו ואלו דברי אלהים חיים. קשה היאך יוכל להיות בפלוגתא זו לפי הפשט, בשלמא בדין איסור והיתר זכאי חייב טמא טהור, אף שהלכתא כחד מכל מקום לפעמים כשיקרה איזה סיבה מצטרף לסברת האידך עבדינן כאידך, אכן בדבר מעשה ופעולה שעבד מה דעבד עבד. אמת שיש בבריאה סוד גדול ונורא ששניהם אמת בסוד מוליד תוהו, אכן ליישב על פשוטו באתי. תכלית הבריאה בשביל האדם שהוא ציור העולמות, אף לר' אליעזר מצלינן האידנא זה היום תחלת מעשיך, וקאי אבריאת אדם, דאלו העולם נברא בכ"ה בתשרי. והאדם מעליונים ותחתונים כולו לה' תמים יחד גוף ונפש שכלי נצחיי, כאשר יהיה לעתיד הנצחיות בגוף ונפש, כדעת הרמב"ם וסייעתו, וכאשר האריך בעבודת הקודש. בדרשות אחרות הארכת מעניינים אלו ולא רשמתי כאן כי אם ראשי פרקים.

(על לוחות הברית, מסכת סוטה דף ע"ב ר"ע)

וכן בראש השנה חוזר גם כן למציאות הראשון לבריאת העולם, ובאמת יש פלוגתא בגמרא (ר"ה י'): אם בניסן נברא העולם או בתשרי, ואיתא בספרים (פרע"ח שער השופר פ"ה וראה תוד"ה כמאן ר"ה כז). איך יחלוקו במציאות, והתירוצן אלו ואלו דברי אלהים חיים, ובניסן היה בסוד הלידה, וכמאמר הכתוב (יחזקאל טז ו) 'ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך', רומז לדם הלידה כנודע, ובתשרי בסוד העבור, ולכן אנו אומרים היום הרת עולם, כי אז זמן היריון כנודע מספרים (פרע"ח שם), ועיין בדרוש ראש השנה (להלן ח"ב רל"ב) שם הרחבנו ביאור ענין הפלוגתא, על כל פנים אלו ואלו דברי אלהים חיים, ובניסן נברא העולם.

(אור האמר, פסוק)

מאמר הגמרא הנ"ל (ר"ה י'): חד אמר בניסן נברא העולם וחד אמר בתשרי נברא העולם. ונבאר דליכא פלוגתא ביניהם ויבואר על דרך משל, אחד שעשה איזה דבר יש בו שני דברים. אחד העשיה. ואחד הטעם למה עשה כן. כביכול כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו לא נודע הטעם על מה ברא העולם ובאמת עיקר בריאות העולם היה בשביל להשתעשע בעולמו עם ישראל שיעשו רצונו ויכירו גדולתו ויבינו שהכל לכבודו ברא, אבל בשעת בריאת העולם עדיין לא נודע הטעם על בריאתה עד לניסן שיצאו ישראל ממצרים וראו הכל כי הוא אלהים אדון עולם וכי הוא ברא כל העולמות ואותו ראוי לעבדו ונמצא בניסן נתגלה הטעם על בריאת העולם כדי שיתגלה אלהותו בעולם וזה היה טעם בריאת העולם.

(קדוש לוי, דרש פסוק)

החומר ממדור "כפתור ופרח" מתור

מתיבתא הגמרא של לומדי הדף היומי

לפרטים ולהזמנת חוברת דוגמא חינם

חייגו 1800-22-55-66

עשה עכשיו מנוי מתיבתא במחיר מיוחד

חייג למוקד המנויים: 1800-22-55-66

לומדים עם מתיבתא

ברחה ממקום סכנה

אמר רבי כרספדאי אמר רבי יוחנן שלשה ספרים נפתחין בראש השנה אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין ואחד של בינוניים צדיקים גמורין ונחתמין לאלתר לחיים רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה בינוניים תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה. ונשאל הרשב"ש (סי' קצה) על פי המבואר כאן, אם יש לאדם לברוח מן הסכנה כגון שיש מגפה בעיר ר"ל, שהרי לכאורה ממה נפשך היא לא תועיל לו כלום כי אם נגזר עליו בראש השנה לחיות לא תזיק לו המגפה, ואם נגזר עליו למות לא תועיל לו הבריחה.

והשיב הרשב"ש באריכות לבאר שכמה מידות יש בדבר. המידה הראשונה היא מספר שני חייו של אדם שנגזרו לו בעת היוולדו, ודבר זה כתוב בתורה שני בנביאים משולש בכתובים ובאה הקבלה האמתית עליו, וחכמי המחקר מודים בו ונותנים טעם בדבר, אם מפאת הגרמיים השמימיים אם מפאת הרכבת איברי האדם ודמו וכדומה. ומידה זו גורמת שכל עומת שהלחות השרשי והחום הטבעי עומדים באופן הראוי יארכו שני האדם, ואם הם מעטים או האחד ירבה או שימעט הוא או האחר יתקצרו ימיו, וכפי רבויים או מיעוטם ירבו או ימעטו שני האדם, והוא הדין הקצוב לאדם שנתבאר בתורה בנביאים ובכתובים ובדברי רבותינו ז"ל ואין לספק בזה ולא לערער עליו.

והמידה השנית היא מידת השנים שיוסיפו לו או יקצרו לו על פי מעשיו ומצוותיו ועוונותיו, ועל זה אדם נידון בראש השנה ונגזר עליו אם להוסיף לו על שנות חייו או להוריד מהם. וכן נידונים בו שאר עניני אדם כגון בני ומוזני בריאות וחולי ודומיהם.

והמידה השלישית היא שאף מי ששנות חייו הם קצובים לו לחיות עוד הרבה שנים, וגם לא נגזר עליו באופן מוחלט בראש השנה שיקצרו משנות חייו, מכל מקום יתכן שימות בלא עתו במיתת מגפה ובמיתת מלחמה ודומיהם או מיתה טבעית על ידי רוע ההתנהגות וחוסר השמירה מפני הסכנות. ומיתה זו אינה נוגרת על האדם אלא אפשרית היא, ולכן תלויה בו ובהתרחקותו מפני הסכנה. ולכן כשיש דבר בעיר צריך אדם לברוח כדי שלא ימות מצד המידה הזו. וכן נפסק ברמ"א (יו"ד סי' קטז ס"ה) שיש לברוח מעיר שנתפשט בה דבר. ובספר זכרון יעקב יוסף (מערכת ח עמ' נא) תמה על אודות מכת האבעבועות המתפשטת בקטנים ב"מ, למה אין נוהרים להבריא את התינוקות מהעיר בתחילת הדבר, ובודאי עתידים האבות ליתן את הדין על מיתת יונקי שדים שלא חטאו אם יכולים הם לברוח.

ומכל מקום כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' רנא) שאף שחייב על כל אדם לברוח מהעיר בשעת הדבר, אסור לרופאים שיכולים להועיל לחולים לברוח מהעיר ולהסתלק מתפקידם, אלא ישמרו את עצמם ככל האפשר שלא להתדבק כתקנת הרפואה בעתים הללו, והביא ראיה מתקנת הגרעק"א בשעת מגיפת הכולירע בעיר פוזן שכתב שהאנשים שיכולים לשמש החולים האלה יהיו באופן קבוע בחדר הלאצארעט (בית מרפא), וכתב שם שהוא שכר האנשים האלה, וכן כתב שיקראו מיד לרופא (נדפס באגרות סופרים מכתב ל), ואין משמע שמדבר דוקא מאנשים אשר לא מבני ישראל המה.

**מתוך "פניני הלכה"
מתיבתא**

סמיכת גאולה לתפילה ביו"ט

במשנה (ר"ה דף ט"ז) מבואר שהעולם נידון בראש השנה ובשלש רגלים, שבפסח נידונים על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בחג נידונים על המים, ובראש השנה כל באי עולם עוברים כבני מרון.

והנה ידוע שצריך לסמוך גאולה לתפילה ואסור להפסיק ביניהם וכמבואר בשו"ע (סי' קיא ט"א). וברמ"א (שם) מביא שיש אומרים שדוקא בחול צריך להסמך גאולה לתפילה, אבל בשבת אין צריך, והטעם כיון שליד הפסוק שלומדים ממנו החיוב להסמך גאולה לתפילה, כתיב (תהלים כ"ב) 'יענך ה' ביום צרה' ושבת אינו יום צרה. ומכל מקום מבואר ברמ"א שלהלכה גם ביום טוב חייב להסמך גאולה לתפילה. והטעם שביום טוב צריך להסמך גאולה לתפילה מבואר בדרכי משה (שם אות א) בשם המהרי"ל והביאו מג"א (שם סק"ג), שאף שיום טוב אינו עת צרה מכל מקום הוא ביום שבחול הוא עת צרה, ולכן שייך בו עניה בעת צרה וצריך לסמוך בו גאולה לתפילה. מה שאין כן בשבת שהוא יום שאין שייך בו יום צרה כלל. אבל בהגהות לשו"ע הוסיף הרמ"א טעם אחר מעצמו, והוא משום שמבואר במשנה כאן שהעולם נידון בג' רגלים והם ימי דין, ולכן צריך להסמך גאולה לתפילה.

וכתב בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ד או"ח סי' ח) לדון אם יש חיוב לסמוך גאולה לתפילה ביו"ט שחל בשבת. ובתהלה לדוד (או"ח סי' קיא סק"ד) כתב ששאלה זו תלויה בבי' טעמים הנ"ל, שלטעם הראשון שסמיכת גאולה לתפילה ביום טוב היא כיון שכשאין נופל יום טוב ביום זה הרי הוא יום חול שיכול להיות יום צרה, אם כן ביום טוב שחל בשבת אין צריך לסמוך גאולה לתפילה שכיון שחל בשבת אינו עת צרה. אבל לטעם השני שכיון שהעולם נידון בו צריך לסמוך בו גאולה לתפילה אף שיום טוב אינו יום צרה, אם כן גם כשחל בשבת צריך לסמוך כיון שהוא יום שנידונים בו, אף שאינו יום צרה. והכריע בתהלה לדוד כטעם זה כיון שרק אותו הביא בשו"ע הרב, ולכן הכריע שצריך לסמוך גאולה לתפילה ביום טוב שחל בשבת, ובפרט שגם בשבת עצמה יש סוברים שצריך לסמוך גאולה לתפילה ודעת הסוברים שאין צריך לסמוך גאולה לתפילה בשבת עמומה היא, ואין להוסיף עליה. ושלא כאשל אברהם (סי' קיד סק"ב) שפשוט לו שגם ביום טוב שחל בשבת אין סומכים גאולה לתפילה.

ובשאגת אריה (סי' טז) הוכיח שגם ביום טוב אין צריך לסמוך גאולה לתפילה לדעת הסוברים שבשבת אין צריך לסמוך, ושלא כטעם הרמ"א לחלק ביניהם שיום טוב הוא יום דין, ואף בחול המועד אין צריך לסמוך גאולה לתפילה. ולפי זה כתב בשבט הלוי (גראייבסקי, סי' א ס"ק יח) לחדש שהמתפלל כותיקין והתחיל תפילתו לפני הנץ החמה בזמן שאינו יכול ליטול לולב, וזרחה השמש כשסיים ברכת גאל ישראל לפני שהתחיל שמונה עשרה וכותיקין, צריך להקדים וליטול את הלולב לפני תפילת שמונה עשרה שכיון שהגיע הנץ החמה חלה עליו חובת נטילת לולב והיא קודמת לחיוב תפילת שמונה עשרה, ואין לחוש למה שמפסיק בין גאולה לתפילה כיון שביום טוב וחול המועד אין צריך לסמוך גאולה לתפילה. וכתב שם שהגרמ"מ אפשטיין בעל הלבושי מרדכי הסכים עמו כן לדינא.

הופיע ויצא לאור

ספר משנת המועדים על חנוכה

סדר הדלקת נר חנוכה
כל ספרי היסוד בהוצאת מכון עוז והדר

- ✦ תלמוד בבלי השלם והמפואר - מהדורת פריעדמאן עם כל המפרשים
- ✦ תלמוד בבלי המבואר מתיבתא - מהדורת זכרון משה מפרשי הי"ד החזקה - מהדורת פריעדבערג
- ✦ משנה תורה להרמב"ם
- ✦ נר מצוה למהר"ל מפראג
- ✦ ראש יוסף המבואר
- ✦ חידושי מהרצ"א
- ✦ משנה ברורה המבואר
- ✦ ערוך השולחן - מהדורת פרידמאן

בכלי מפואר

תורה מפוארה

ניתן להשיג את הספרים בשיווק ישיר במוקד 'מתיבתא' 1800-22-55-66